

Petra van der Kooij

WAAROM HANDELEN IN EEN VERANDEREND KLIMAAT ZOU IK?

ISVW UITGEVERS

Petra van der Kooij

WAAROM ZOU IK?

HANDELEN IN EEN VERANDEREND KLIMAAT

ISVW UITGEVERS

INHOUD

INLEIDING	7
DEEL 1: DE BELANGRIJKE ROL VAN HET INDIVIDU	13
I. Marli Huijer – hoogleraar publieksfilosofie	15
<i>‘De toekomst is niet maakbaar, maar je kunt wel proberen invloed te hebben.’</i>	
II. Marc Davidson – hoogleraar milieufilosofie vanuit humanistisch perspectief	25
<i>‘We hebben alle technologie. We hebben alle kennis. Nu nog de wil.’</i>	
III. Peter Smith – kunstenaar met een visie en een missie, ‘zwerfiefilosoof’	37
<i>‘Als we gaan geloven dat het kleine beetje dat je doet van essentieel belang is, dan gaan we een prachtige toekomst tegemoet.’</i>	
DEEL 2: NIEUWE VORMEN VAN SAMENLEVEN, MET MENS ÉN NATUUR	47
IV. René ten Bos – hoogleraar filosofie van de managementwetenschappen	51
<i>‘We moeten gaan nadenken over onze verhouding tot de wereld en wat we nog kunnen oplossen en wat niet.’</i>	

V. Irma Abelskamp – heeft een leerschool permacultuur en woont in een joert	61
<i>‘Uiteindelijk moeten we met z’n allen een stap verder komen.’</i>	
VI. Kimo van Dijk – ecooloog en startte zijn eigen duurzame woongemeenschap	71
<i>‘Er zijn dromers en doeners, de doeners die heb je nodig.’</i>	
DEEL 3: WERKEN AAN VERANDERING	79
VII. Kauthar Bouchallikht – campaigner, journalist en voorzitter van de Groene Moslims	81
<i>‘We moeten blijven beseffen dat we hier samen zijn en gezamenlijk proberen een beter leefklimaat te creëren.’</i>	
VIII. Daniëlle Hirsch – directeur van milieu- en mensenrechtenorganisatie Both Ends	93
<i>‘In je omgeving heb je invloed op veel meer dan je denkt.’</i>	
IX. Volkert Engelsman – directeur van Eosta distributeur van biologische groente en fruit	101
<i>‘We weten niet hoe de toekomst uit gaat pakken, maar we weten wel dat we nu iets kunnen doen.’</i>	

DEEL 4: GENERATIEOVERSTIJGEND	109
X. Jan van de Venis – ombudspersoon voor toekomstige generaties	111
<i>‘Verschillende belangen en rechten zullen altijd blijven botsen en dat vraagt om wijsheid en een juiste afweging.’</i>	
XI. Talitha Muusse – generatie-expert, keynote speaker en gespreksleider	123
<i>‘We zijn verplicht om optimistisch te zijn over de dingen die mensen wél veranderen.’</i>	
XII. Sophie Klopper en Roemer Schrijvers – klimaatstakers	131
<i>‘We moeten nu met z’n allen de straat op om druk uit te oefenen op onze politici.’</i>	
CONCLUSIE – HET BELANG VAN HOOP	139
DANKWOORD	143
LITERATUUR	144
NOTEN	145

INLEIDING

Ik zat in groep vijf van de basisschool. We hadden een kringgesprek over armoede. De meester vroeg: 'Wie weet wat het betekent om arm te zijn?' Een van mijn klasgenoten stak zijn hand op: 'Arme mensen hebben geen auto', zei hij. Ik schaamde me kapot. Wij hadden geen auto. Waren we dus arm? Thuis verweet ik mijn ouders dat wij geen auto hadden. Dit was niet omdat we arm waren, legden zij uit, maar omdat het beter was voor het milieu. Het was een bewuste keuze. Voor mij betekende die keuze dat we anders waren dan de rest. Pas jaren later kon ik hun keuze accepteren.

Toen ik al uit huis was namen mijn ouders toch een auto. De bussen reden 's avonds niet meer waardoor mijn moeder bij late diensten niet op haar werk kon komen. Hoewel het een begrijpelijke keuze was, was ik enigszins teleurgesteld. Inmiddels schaamde ik me niet meer voor de keuze van mijn ouders, maar was ik er trots op dat zij geen auto hadden.

Dit leerde me dat er ten minste twee factoren zijn die het maken van een duurzame keuze beïnvloeden. Enerzijds zijn er sociale normen die bepalen wat acceptabel is en of je wel of niet bij de groep hoort, in dit geval de sociale norm die onder mijn klasgenoten heerste dat iedereen die niet arm is een auto heeft. Anderzijds is er de fysieke omgeving die het al dan niet mogelijk maakt om duurzaam te leven, in dit geval het aanbod van openbaar vervoer.

Niet alleen ik ben anders gaan denken over wat ik 'normaal' vindt wat duurzaamheid betreft. De afgelopen jaren is er een verschuiving merkbaar in de sociale normen over welke klimaatmaatregelen acceptabel zijn. Onbespreekbare zaken worden bespreekbaar, sommige organisaties kiezen ervoor geen vlees meer te serveren tijdens de lunch, het lijkt erop dat er een CO₂-belasting gaat komen en woorden zoals 'landschapspijn' of 'vlieg-

schaamte' zijn onderdeel van ons idioom geworden. Ook zien we dat mensen weer massaal de straat op gaan voor het klimaat. Begin 2019 bezetten scholieren van over de hele wereld de straten om een leefbare toekomst te eisen en liepen er in Amsterdam 40.000 mensen mee in de klimaatmars. Dit werd de grootste demonstratie voor het klimaat uit de Nederlandse geschiedenis.

Daarnaast dringen de klimaatmaatregelen letterlijk ons huis binnen. De Nederlandse overheid wil dat alle woningen in 2050 aardgasvrij zijn. Dat vereist nogal wat veranderingen van de huidige bebouwde omgeving, maar het vraagt ook om aanpassingen van ieder individu. Huizen zullen verbouwd moeten worden en koken op gas wordt verleden tijd. Ook probeert de overheid in kaart te brengen waar de grootste veranderingen moeten plaatsvinden in een transitie naar een duurzame toekomst. Met deze ambities noemt het kabinet Rutte-III zich, in 2018, 'het groenste ooit'.

Toch doet Nederland nog onvoldoende om de CO₂-uitstoot terug te dringen in vergelijking met wat nodig is om gevaarlijke klimaatverandering tegen te gaan. Bovendien leven we gezamenlijk in Nederland ver boven onze standaard: we hebben 3,6 aardbollen nodig om onze levensstijl in stand te houden. Waarom is de omslag naar een duurzame samenleving zo moeilijk? Wat betekent dit voor ons dagelijks leven? En welke rol spelen wij hier zelf in als individu?

Een druppel op een gloeiende plaat?

Klimaatverandering wordt veroorzaakt door de som van acties van verschillende mensen en instituties. Hierdoor kan geen enkel individu op zichzelf worden aangewezen als de veroorzaker van klimaatverandering. De effecten van het individueel handelen zijn nauwelijks merkbaar op de totale emissies. Die enkele vlucht afslaan of een stukje vlees per week minder eten lijkt geen verschil te maken. Net als dat dat ene autoritje extra op zondagmiddag niet kan worden aangewezen als de doorslaggevende factor in de opwarming van de aarde. Niemand alleen kan hét verschil maken.

Toch wordt het individu aangemoedigd om voor een duurzame levensstijl te kiezen. Misschien herinner je je de Postbus 51-campagne uit de jaren 90 nog wel waarvan de slogan luidde: 'Een beter milieu begint bij jezelf.' Met deze campagne werden de Nederlandse burgers opgeroepen om hun groente- tuin- en fruitafval te scheiden, een waterbesparende douchekop aan te schaffen en de lichten uit te zetten om zo energie te besparen.

Kritiek volgde al snel. Klimaatverandering zou de verantwoordelijkheid van de burger worden en de overheid wordt vervolgens vrijgesteld van het nemen van onpopulaire en dure maatregelen. Daarbij omarmden producenten deze campagne maar al te graag. De schuld van de consumptie van milieubelastende producten of diensten kwam zo namelijk bij de burger te liggen. Het is immers de consument die vraagt en het bedrijfsleven dat draait. De kritiek luidde dat de overheid en het bedrijfsleven op deze manier de verantwoordelijkheid ontliepen om zelf het voortouw te nemen om hun beleid te vergroenen en hun productieprocessen te verduurzamen.

Inmiddels is het ruim vijftientig jaar geleden dat de spotjes van de Postbus 51-campagne te zien waren. De meeste gloeilampen in de Nederlandse huishoudens zijn vervangen door spaarlampen of door de nog energiezuinigere ledverlichting. De technologie die we binnenshuis gebruiken wordt steeds energiezuiniger en het aantal vegetariërs is aanzienlijk gestegen. Toch is de CO₂-uitstoot in Nederland nagenoeg gelijk gebleven en blijft de wereldwijde uitstoot jaarlijks stijgen. De kritiek lijkt terecht. De vraag die dit oproept is of het wel zin heeft om als individu iets te gaan doen zolang er geen structurele maatregelen worden genomen op landelijk of zelfs mondiaal niveau en het bedrijfsleven doorgaat met *business as usual*.

De dingen die wij als individu kunnen veranderen lijken dus geen zoden aan de dijk te zetten. Uit bovenstaande analyse volgt dat de overheid en het bedrijfsleven nu aan zet zijn om hun verantwoordelijkheid te nemen. Maar voordat we alle verantwoordelijkheid overhevelen van het individu naar de overheid en het bedrijfsleven, wil ik stilstaan bij wat het individu *wel* kan doen om verregaande klimaatverandering tegen te gaan. Want het individu kan meer doen dan een warme trui aantrekken en afval scheiden. Immers, vele grote veranderingen in de geschiedenis begonnen bij een groep voorlopers. Of het nou gaat om vrouwenkiesrecht of om de afschaffing van de slavernij. En zo is ook de klimaattransitie afhankelijk van een groep voorlopers die laten zien dat een duurzaam leven mogelijk is, die langzaam de sociale normen in de maatschappij veranderen en die druk uitoefenen op de politiek om de nodige maatregelen te treffen die ons in staat stellen om duurzame keuzes te maken. Zo overstijgen de individuele keuzes het individu.

Een bewuste keuze

Kiezen voor duurzaam is overigens makkelijker gezegd dan gedaan. Zo eenvoudig is het nog niet om te weten welke keuzes echt impact hebben. Bovendien vergt het heel wat van ons doorzettingsvermogen om vast gesleten patronen te doorbreken. Als je je leven lang al vlees eet, is het bereiden van een vegetarische maaltijd geen kinderspel, laat staan om dan ook nog de stap naar een veganistisch dieet te maken. Bovendien is de duurzame optie ook niet altijd leuk. De duurzame keuze gaat vaak gepaard met het opleggen van beperkingen: geen vlees meer eten, niet meer vliegen en niet te lang douchen. Dus naast het hebben van de juiste informatie over het maken van de duurzame keuze moeten we onszelf ook nog weten te disciplineren om die keuze ook daadwerkelijk te maken.

Omdat er niet één juist antwoord is op wat ieder individu zou moeten doen tegen klimaatverandering is er ook geen definitieve lijst met acties die iedereen zou moeten ondernemen. Wel wil ik een aantal denkrichtingen meegeven en laten zien hoe individuele acties het individu kunnen overstijgen. Individuele acties zijn namelijk onderdeel van collectieve acties. Als ik besluit om geen vlees meer te eten, dan zal de bio-industrie niet direct failliet gaan. Maar als ik besluit om geen vlees meer te eten, als onderdeel van een grote campagne die oproept tot vleesloze dagen, dan is mijn impact al groter. Daarnaast kunnen we onze levensstijl niet loskoppelen van andere activiteiten in ons leven. Ik kan wel klimaatneutraal leven, maar als ik voor mijn werk een hoge positie heb bij een oliemaatschappij, dan kan ik mezelf afvragen of de aanpassingen in mijn individuele levensstijl opwegen tussen de structurele bijdrage die ik lever aan het in stand houden van infrastructuur die afhankelijk is van fossiele brandstof. Of als ik de wereld overvlieg om te werken aan een rechtvaardig mondiaal klimaatbeleid, dan wegen de langetermijneffecten misschien wel op tegen de kortetermijnvervuiling. En wat moeten we eigenlijk vinden van klimaatstakers die wel de straat op gaan om een duurzame toekomst te eisen, maar daarna een hamburger eten bij McDonald's?

Het is niet aan ons om een uitspraak te doen over welke van deze handelingen goed of fout is. De keuze wat te doen om klimaatverandering af te remmen zal iedereen zelf moeten maken. Iemand die vermogend is maakt andere keuzes dan iemand die weinig te besteden heeft. En iemand die op het platteland leeft heeft met andere mogelijkheden en obstakels te maken dan iemand die in de stad leeft. Wat dit boek biedt, is een staalkaart

van de keuzes die mensen gemaakt hebben en de overwegingen die ze hadden om dingen wel of niet te doen.

Interviews met pioniers en interessante denkers

Om op zoek te gaan naar antwoorden en inspiratie over de rol van het individu in het klimaatprobleem ging ik in gesprek met pioniers en interessante denkers. Hiermee wordt de rol van het individu belicht en betwist. Er komen allerlei voorbeelden naar voren van handelingen en ideeën om grenzen te stellen aan je uitstoot. Denk aan het eten van lokale groenten en seizoengroenten, minder of niet meer vliegen, een energieneutraal huis. Of wat te denken van een businessmodel gebaseerd op karma of activistisch burgerschap? Inspirerend, maar ook realistisch. De duurzame keuze is niet altijd de aantrekkelijkste en zelfs als je de duurzame keuze eenmaal hebt gemaakt, blijft de verleiding groot om af en toe toch anders te kiezen.

Ik sprak met filosofen, een kunstenaar, een permacultuurst, een eco-loog, een campagnevoerder en journalist, een directeur van een milieu- en mensenrechtenorganisatie, een directeur van een groot distributiebedrijf in biologische groente en fruit, de ombudspersoon voor toekomstige generaties, een generatie-expert en tot slot met klimaatstakers.

Ze vertellen wat hun inspireert en motiveert om te kiezen voor duurzaam, maar ook welke obstakels ze daarbij tegenkomen. Want hoe stel je eigenlijk grenzen in een wereld waarin zoveel mogelijk is en je continu wordt verleid door nieuwe producten? En is het niet heel erg demotiverend als je om je heen ziet dat anderen minder doen? Of als je merkt dat bedrijven en de overheid onvoldoende meebewegen terwijl daar misschien wel de uiteindelijke grootschalige verandering vandaan moet komen die er nodig zal zijn? Het leverde vele mooie verhalen op van persoonlijke zoektochten naar wat een duurzame levensstijl betekent in een weerbarstige realiteit.

Een onzekere toekomst

Wat ik leerde? Ik werd nogmaals met mijn neus op de feiten gedrukt dat we te maken hebben met klimaatverandering, die, als we niet snel iets doen weleens heel erg uit de hand kan gaan lopen. Maar ik leerde ook dat de toekomst onzeker is. En juist die onzekere toekomst geeft reden tot handelen.

Een onbekende toekomst of een oproep tot radicale verandering boezemt vaak angst in. Blijven bij wat oud en vertrouwd is geeft houvast. Maar

We willen wel duurzamer leven, maar weten niet hoe of waar te beginnen. En waarom zouden we eigenlijk? Hoe je het ook went of keert, onze individuele CO2-uitstoot is slechts een druppel op de gloeiende plaat. Die ene vliegreis annuleren of een stuk vlees per week minder eten: maakt dat het verschil?

Ja, het individu speelt een belangrijke rol in de klimaattransitie. De inzet van het individu is zelfs noodzakelijk. Petra van der Kooij ging in gesprek met politiek-filosofen, ondernemers, actievoerders en ecologen, en leerde gaandeweg dat je individuele keuze bepaald niet in strijd is met het aanpakken van de samenleving. Sterker nog, door deze keuzes worden sociale normen veranderd en ontstaat er politieke ruimte voor ambitieuzer klimaatbeleid.

Waarom zou ik? stelt iedere lezer in staat om zich te beraden op haar eigen levenshouding, en geeft iedereen die niet weet wat te doen helder advies.

Met interviews met: Marli Huijer, Marc Davidson, Peter Smith, René ten Bos, Irma Abelskamp, Kimo van Dijk, Kauthar Bouchallikht, Daniëlle Hirsch, Volkert Engelsman, Jan van de Venis, Talitha Muusse, klimaatstakers Sophie Klopper en Roemer Schrijvers.

ISVW UITGEVERS

WWW.ISVW.NL